

Конанчук М. О.

МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ЗБИТКИ, НАНЕСЕНІ ДЕРЖАВІ

Анотація. В тезах розглянуто сутність і правові засади матеріальної відповідальності військовослужбовців за шкоду, завдану державі. Проаналізовано положення Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» від 2019 року, визначено умови та види матеріальної відповідальності, а також підстави її настання. Розкрито зміст понять «пряма дійсна шкода», «службовий ризик», «обмежена, повна та підвищена відповідальність». Окреслено значення правового механізму відшкодування збитків для забезпечення належного функціонування військових формувань України.

Ключові слова: матеріальна відповідальність, військовослужбовець, збитки, державне майно, правова відповідальність, Закон України, дисципліна.

Abstract. The paper analyzes the legal nature and framework of material liability of military personnel for damage caused to the state. It examines the provisions of the Law of Ukraine "On Material Liability of Servicemen and Equivalent Persons for Damage Caused to the State" (2019), identifying the conditions, grounds, and types of liability. The study explains the concepts of "actual damage," "service risk," and "limited, full, and increased liability." The importance of this legal mechanism for ensuring the protection of state assets and maintaining discipline in military units is highlighted.

Keywords: material liability, serviceman, losses, state property, legal responsibility, Ukrainian law, discipline.

Матеріальна відповідальність військовослужбовців є важливим правовим механізмом забезпечення збереження державного майна та дисципліни у Збройних Силах України. Вона встановлює обов'язок військовослужбовців та прирівняних до них осіб компенсувати завдану державі шкоду, якщо така шкода виникла внаслідок протиправних дій або недбалого виконання службових обов'язків. Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» (2019 р.) визначає правові підстави, умови, види та порядок притягнення до відповідальності. Наявність чітко врегульованого механізму дозволяє забезпечити не лише відшкодування збитків, а й профілактику порушень, що сприяє підвищенню правової культури особового складу та збереженню державних ресурсів.

Відповідно до Конституції України та інших актів законодавства України військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані зобов'язані бережливо ставитися до довіреної їм техніки та іншого військового майна, вживати заходів до запобігання шкоді.

Закон України від 03.10.2019 № 160-IX «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» визначає підстави та порядок притягнення військовослужбовців та деяких інших осіб до матеріальної відповідальності за шкоду, завдану державному майну, у тому числі військовому майну, майну, залученому під час мобілізації, а також грошовим коштам, під час виконання ними службових обов'язків.

У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:

1) військова частина, установа, організація, заклад – орган військового управління, військова частина, військовий навчальний заклад, військовий навчальний підрозділ вищого навчального закладу, установа, організація Міністерства оборони України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, функціональний підрозділ Центрального управління, регіональний орган, інший орган, установа, заклад Служби безпеки України, правоохоронного органу спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України чи орган, підрозділ, формування, установа, навчальний заклад Міністерства внутрішніх справ України, Державного бюро розслідувань та військові прокуратури, в яких проходять службу

військовослужбовці, поліцейські та особи рядового і начальницького складу (проходять збори військовозобов'язані та резервісти);

2) інше майно – нерухоме та рухоме державне майно (крім військового майна, закріпленого за військовою частиною, установою, організацією, закладом), майно, залучене під час мобілізації, а також грошові кошти;

3) командир (начальник) – командир (начальник, керівник) військової частини, установи, організації, закладу;

4) матеріальна відповідальність – вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку військовослужбовців та деяких інших осіб покрити повністю або частково пряму дійсну шкоду, що було завдано з їх вини шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків, а також додаткове стягнення в дохід держави як санкція за протиправні дії у разі застосування підвищеної матеріальної відповідальності;

5) пряма дійсна шкода (далі – шкода) – збитки, завдані військовій частині, установі, організації, закладу шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна, погіршення або зниження його цінності, а також витрати на відновлення чи придбання військового та іншого державного майна замість пошкодженого або втраченого, надлишкові виплати під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків. До шкоди не включаються доходи, які могли бути одержані за звичайних обставин, якщо таких збитків не було б завдано;

6) службовий ризик – можливість виникнення та вірогідні масштаби наслідків негативного впливу протягом певного часу, спричиненого діями або бездіяльністю особи, на яку поширюється дія цього Закону, в особливих, надзвичайних (екстремальних) умовах, спрямованими на запобігання шкоді, якщо її не можна було уникнути іншим способом.

Дія цього Закону поширюється на військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження ними зборів, а також осіб рядового та начальницького складу правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, сил цивільного захисту, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державного бюро розслідувань, співробітників Служби судової охорони, військовослужбовців Служби безпеки України (далі – особи).

Підставою для притягнення до матеріальної відповідальності є шкода, завдана неправомірним рішенням, невиконанням чи неналежним виконанням особою обов'язків військової служби або службових обов'язків, крім обставин, визначених статтею 9 цього Закону, які виключають матеріальну відповідальність.

Умовами притягнення до матеріальної відповідальності є:

1) наявність шкоди;

2) протиправна поведінка особи у зв'язку з невиконанням чи неналежним виконанням нею обов'язків військової служби або службових обов'язків;

3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою особи і завданою шкодою;

4) вина особи в завданні шкоди.

Притягнення особи до матеріальної відповідальності за завдану шкоду не звільняє її від дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності, встановленої законами України.

Переведення особи до іншого місця служби чи її звільнення з посади або служби не може бути підставою для звільнення її від матеріальної відповідальності, встановленої законом.

Особа у разі завдання з її вини шкоди третім особам, яку відшкодовано відповідно до закону військовою частиною, установою, організацією, закладом, відшкодовує військовій частині, установі, організації, закладу завдану шкоду в порядку, передбаченому цим Законом та іншими законами України.

Завдана особою шкода, не пов'язана з виконанням нею обов'язків військової служби або службових обов'язків, відшкодовується в порядку, передбаченому законами України.

Строки притягнення до матеріальної відповідальності

1. Особа може бути притягнута до матеріальної відповідальності протягом трьох років з дня виявлення завданої шкоди.

Види матеріальної відповідальності:

Обмежена матеріальна відповідальність.

1. Особа за завдану з необережності шкоду несе матеріальну відповідальність у розмірі завданої шкоди, але не більше п'ятнадцяти прожиткових мінімумів, установлених для працездатних осіб, крім випадків, коли цим Законом передбачено повну чи підвищену матеріальну відповідальність.

2. Командир (начальник), який своїм рішенням чи бездіяльністю порушив установлений порядок обліку, зберігання, використання військового та іншого майна або не вжив належних заходів, передбачених законодавством, щодо запобігання розкраданню, знищенню чи псуванню, іншому незаконному витрачанню військового та іншого майна, внаслідок чого було завдано шкоду, або щодо притягнення винних осіб до матеріальної відповідальності, несе матеріальну відповідальність у розмірі завданої шкоди, але не більше п'ятнадцяти прожиткових мінімумів, установлених для працездатних осіб.

3. Розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, визначається на день видання наказу про притягнення особи до обмеженої матеріальної відповідальності.

Повна та підвищена матеріальна відповідальність

1. Особа несе матеріальну відповідальність у повному розмірі завданої з її вини шкоди в разі:

1) виявлення нестачі, розкрадання, умисного знищення, пошкодження чи іншого незаконного використання військового та іншого майна, у тому числі переданого під звіт для зберігання, перевезення, використання або для іншої мети, здійснення надлишкових виплат грошових коштів чи вчинення інших умисних протиправних дій;

2) виявлення факту приписки в нарядах чи інших документах фактично не виконаних робіт, викривлення звітних даних або обману держави в інший спосіб;

3) завдання шкоди у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин;

4) вчинення діяння (дій чи бездіяльності), що мають ознаки кримінального правопорушення;

5) якщо особою надано письмове зобов'язання про взяття на себе повної матеріальної відповідальності за забезпечення цілісності майна та інших цінностей, переданих їй для зберігання або для інших цілей.

2. Посадові (службові) особи, винні в незаконному звільненні зі служби чи переміщенні військовослужбовця, поліцейського, особи рядового та начальницького складу, за шкоду, завдану у зв'язку з виплатами такій особі матеріального і грошового забезпечення за час вимушеного прогулу або різниці за час проходження служби на нижчеоплачуваній посаді, несуть повну матеріальну відповідальність у судовому порядку.

3. Особа за шкоду, завдану розкраданням або втратою озброєння, зброї та боєприпасів до неї, несе підвищену матеріальну відповідальність у кратному співвідношенні до вартості такого майна, але не більше десятикратного розміру. Перелік озброєння, зброї та боєприпасів до неї, нестача або розкрадання яких відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до їх вартості, визначається Кабінетом Міністрів України.

Матеріальна відповідальність військовослужбовців базується на принципах законності, справедливості та індивідуалізації покарання, що гарантує баланс між інтересами держави та правами військовослужбовців. Основними умовами настання відповідальності є наявність шкоди, протиправна поведінка, причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і збитками, а також вина особи.

Розмір завданої шкоди встановлюється за фактичними втратами на підставі даних бухгалтерського обліку з урахуванням цін, що діють на період розгляду питання про притягнення особи до матеріальної відповідальності. У разі відсутності таких даних розмір шкоди визначається суб'єктами оціночної діяльності відповідно до законодавства або за рішенням суду.

Обчислення розміру шкоди проводиться з урахуванням ступеня зносу військового та іншого майна за встановленими нормами. Якщо строк експлуатації військового та іншого майна

на дату його втрати закінчився або неможливо встановити час його втрати, відшкодування шкоди проводиться в розмірі 50 відсотків первинної вартості майна, якого не вистачає, але не нижче вартості металів, у тому числі дорогоцінних, та дорогоцінного каміння, які в ньому містяться, визначеної відповідно до законодавства про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостатчею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей.

Порядок проведення службового розслідування визначається міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, правоохоронними органами спеціального призначення, Службою зовнішньої розвідки України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державним бюро розслідувань, Службою безпеки України.

За результатами проведення розслідування складається акт (висновок), який подається командирі (начальнику), що призначив розслідування, на розгляд. До акта (висновку), складеного за результатами розслідування, додаються довідка про вартісну оцінку завданої шкоди за підписом начальника відповідної служби забезпечення і фінансового органу (головного бухгалтера) військової частини, установи, організації, закладу та/або акт оцінки збитків, що складається суб'єктами оціночної діяльності.

Законодавство України передбачає три види матеріальної відповідальності: обмежену, повну та підвищену, залежно від характеру правопорушення й ступеня вини. Особливістю правового регулювання є те, що матеріальна відповідальність не звільняє військовослужбовця від інших видів юридичної відповідальності – дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної. Належне застосування норм цього Закону сприяє зміцненню військової дисципліни, раціональному використанню державного майна та формуванню високої правосвідомості особового складу.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 03.10.2019 № 160-IX «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» (із змінами).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 № 116 «Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей» (із змінами).
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.05.1998 № 759 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1158) «Про затвердження Методики визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань» (із змінами).
4. Наказ Міністерства оборони України від 21.11.2017 № 608 «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних Сил України» (із змінами).

Конанчук Михайло Олександрович – майор, викладач кафедри продовольчого та речового забезпечення Військової академії (м. Одеса), м. Одеса, Фонтанська дорога, буд. 10, e-mail: M.Konanchuk@mil.ua ORCID 0009-0003-2039-1336

Konanchuk Mykhailo Oleksandrovych – Major, Lecturer at the Department of Food and Material Supply of the Military Academy (Odessa), Odessa, Fontanska Road, Building 10, e-mail: M.Konanchuk@mil.ua ORCID 0009-0003-2039-1336